

Житний О. О.,
доктор юридичних наук, професор,
зав.кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету
ім. В.Н.Каразіна

Бадюков Ю. В.,
кандидат юридичних наук,
Харківський окружний адміністративний суд,
суддя

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ПОГАНОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ ВИМІР)

Умови війни, в яких існує сучасна Україна, вимагають від держави не лише вживати організаційних заходів із розбудови національного військового апарату й підвищувати його боєздатність, але й впорядковувати військово-правові відносини, забезпечувати дисципліну та правопорядок у контингентах Сил оборони. Від цього залежить і здатність країни до організованого руху до перемог над ворогом, і міжнародний імідж України як держави, яка, попри будь-які виклики, є й залишається правовою державою.

Наразі вирішується завдання створити таку систему кримінально-правової охорони, яка б дозволяла ефективно захищати найважливіші соціальні цінності й водночас була б узгоджена із загальноприйнятими стандартами такої діяльності. На цім порівняльний (компаративний) аналіз іноземного законодавства є типовим засобом, який дозволяє правникам оцінити якість власного кримінального законодавства та, за необхідності, вдосконалювати його. Основне завдання кримінально-правових досліджень, предметом яких є зарубіжне кримінальне право – порівняти різні національні кримінально-правові системи та виявити позитивний або негативний досвід з метою запозичення першого або запобігання другому. Такого роду наукові розвідки сприяють правовій акультурації шляхом обґрунтування потреб запозичення, перенесення елементів кримінального права інших національних правових систем у кримінальне право України як способу модернізації цієї галузі [1, с. 128].

Захоплення в полон та утримання військовополонених як типова складова військових дій вимагає дотримання в такому випадку певних правових норм при поведженні з ворогом. Їх головним джерелом є міжнародне гуманітарне право (далі – МГП), норми якого стали загальновизнаними в цивілізованих державах (Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року – Конвенція про поведження з військовополоненими, Конвенція про захист цивільного населення під час війни, Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі) й Додаткові протоколи до них) [2].

Компаративний аналіз дозволяє визначити способи імплементації в національному (внутрішньому) праві вимог МГП щодо криміналізації діянь, які за своєю суттю є поганим поведженням із військовополоненими.

Звернемо увагу, що в низці європейських держав (в Австрії, Бельгії, Голландії, Іспанії, Італії, Сан-Марино, Фінляндії, Франції, ФРН, Швейцарії) діють спеціальні законодавчі акти, предметом регулювання яких є військово-кримінальні правовідносини (умовно кажучи – військово-кримінальні кодекси) [3, с. 876]. У інших же державах, як і в Україні, такого спеціального законодавства не існує й всі норми про кримінальну відповідальність вміщено в одному нормативно-правовому акті. У деяких державах допускається безпосереднє застосування норм міжнародного права. Так, в англійському кримінальному праві такі злочини, як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людства,

згідно із Актом 2001 року про Міжнародний кримінальний суд, визначаються Римським Статутом Міжнародного кримінального суду [4, с. 20]. Звернемо увагу, що, згідно зі ст. 8 цього міжнародного договору, низка дій щодо військовополоненого (наприклад, умисне позбавлення його на справедливий суд) кваліфікується як воєнний злочин, на який поширюється юрисдикція Міжнародного кримінального суду [5].

У кодифікованому іноземному законодавстві особливості криміналізації різних форм суспільно небезпечних діянь, які містять ознаки поганого поводження з військовополоненими (або можуть охоплювати відповідальність за тотожні чи подібні злочини), полягають в такому:

1) в деяких державах діє окрема підгалузь кримінального права – військово-кримінальне, в якому, зокрема, може передбачатись відповідальність військовослужбовців за неправомірні дії відносно військовополонених осіб. Однак, в кримінальному праві України цей прийом наразі не може бути використаний;

2) у тих державах, які допускають пряму дію норм міжнародного кримінального права (зокрема, Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду), окремі дії, які утворюють погане поводження з військовополоненими, можуть кваліфікуватись безпосередньо за джерелами цієї галузі;

3) у багатьох державах, джерелом кримінального права яких є кримінальний кодекс (або тотожний йому за змістом акт), питання відповідальності за погане поводження з військовополоненими розглядається у контексті встановлення заборон на вчинення міжнародних злочинів, в т.ч. воєнних злочинів, злочинів проти МГП;

4) на відміну від України, у більшості національних іноземних кримінальних законів відповідальність за погане поводження з військовополоненими вирішення у спеціальній нормі не встановлюється й вона може застосовуватись за нормами про «загальнокримінальні» правопорушення;

5) при встановленні кримінальної відповідальності за погане поводження з військовополоненими в Україні використано вельми унікальний «дуалістичний» спосіб його криміналізації. Так, жорстоке поводження з військовополоненими є ознакою злочину проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбаченого в ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни». Водночас, погане поводження з ними, вчинене спеціальними суб'єктами (військовослужбовцями вітчизняних збройних сил і деякими прирівняними до них особами) за відсутності обтяжуючих обставин – це військове (проти встановленого порядку несення військової служби) кримінальне правопорушення (ст. 434 КК України). Таке дублювання спільних об'єктивних ознак у різних складах здатне створити певні проблеми при застосуванні кримінального закону;

6) у диспозиціях кримінально-правових норм деяких актів зарубіжного законодавства ознаки цього злочину можна розкрити лише за допомогою звернення до джерел МГП.

Список використаних джерел:

1. Житний О. О. Теоретичні засади досліджень кримінального права України у міжнародному вимірі (до проблеми визначення предмету, методу та меж). *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2013. № 4 (55). С. 126–131.

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: Конвенція ООН від 12.08.1949 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_153/print1459194719931410).

3. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

4. Яценко С. С. Основні питання загальної частини кримінального права іноземних держав: навч. посіб. Київ: Дакор, 2013. 168 с.

5. Римський статут міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.